

О. В. Ябурова

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Дослідження присвячене актуальній проблемі вивчення структурних і функціональних характеристик міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів у процесі навчальної діяльності. Аналізуються педагогічні, філософські та психологічні передумови досліджуваного явища, розробляється структура та процедура анкетування українського й іноземного студентства. До основних структурних компонентів міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів належать: пізнавальна складова (спілкування як процес пізнання іншої культури); мотиваційна складова (інтерес до іншої культури та її основних особливостей); емоційна складова (позитивне переживання студентами комунікації з іноземцями, що представляють культуру, відмінну від рідної).

Ключові слова: культура, комунікація, особистість, студент, спілкування, мова, структура, механізм, взаємодія, навчальна діяльність.

Постановка проблеми. З урахуванням сучасного стану вітчизняної педагогічної науки особливо актуальною стає концепція полікультурної освіти, що базується, зокрема, на визнанні полікультурності суспільства. У даному науковому контексті явище міжкультурної комунікації представників різних культурних спільнот (у тому числі у процесі навчальної, виховної та суспільної діяльності) виступає як важливе завдання подальшого педагогічного дослідження, як у теоретико-методологічному, так і у прикладному аспекті.

Зазначимо, що сучасні дослідники переважно оминають систематичного розгляду даної наукової проблеми, обмежуючись переважно ситуативними результатами. У той же час, ґрунтовний теоретико-методологічний розгляд даного важливого завдання сучасної педагогічної науки та практики дасть суттєвий поштовх для подальших більш розгорнутих і глибоких перспективних пошуків у даному напрямі. Особливу цікавість викликає соціально-педагогічний аспект міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів, а також її структурно-функціональні характеристики.

Аналіз актуальних досліджень. А. В. Козак розглядає явище міжкультурної комунікації як важливу сферу впливу сучасної педагогічної науки, готовність до міжкультурної комунікації в контексті фахової підготовки фахівців – як складну, інтегративну, особистісно-професійну якість людини, для якої характерна спрямованість на міжкультурну комунікацію, високий

рівень знань у сфері міжнародних відносин, позитивне емоційно-цілісне ставлення до особливостей різних культур, уміння взаємодіяти з представниками даних культур на різних рівнях [3, 185–186].

К. А. Іванова вважає, що до ознак сприятливого соціально-психологічного клімату у спілкуванні (як запоруки успішної міжкультурної комунікації) відносяться наступні чинники: уважність і взаємоповага між учасниками комунікації; довіра й у той же час висока вимогливість до партнера по комунікації; доброзичлива та ділова критика співрозмовника, партнера по комунікації; вільне вираження власної думки й надання можливості партнеру вільно висловити власну думку (вільний обмін думками); визнання за партнером права особисто приймати відповідальні рішення [2, 169].

В. Б. Царькова зазначає, що запорукою формування культурологічної компетентності майбутніх педагогів у процесі міжкультурної комунікації є володіння певними вміннями: грамотно та ясно формулювати власну думку; досягати бажаної комунікативної мети на основі мовних дій; виражати основні мовні функції (підтверджувати, заперечувати, брати під сумнів, схвалювати, погоджуватися, пропонувати); говорити продуктивно, змістовно; говорити експромтом, без попередньої підготовки [9, 32].

О. В. Юдіна підкреслює, що необхідною умовою створення ефективної системи вправ для навчання міжкультурного спілкування студентів-менеджерів є врахування принципів комунікативно-діяльній спрямованості, інтенсивності навчання, професійної спрямованості, взаємопов'язаного інтегрованого навчання всім видам мовленнєвої діяльності [10, 35–37].

М. Л. Писанко зазначає, що формування міжкультурної комунікативної компетентності є однією з ключових проблем у вивченні іноземних мов на сучасному етапі. При цьому, термін «компетенція» означає не лише сукупність знань і прийомів, які використовуються комунікантами в міжкультурній комунікації, але й передбачає наявність навичок і вмінь, що дозволяють адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, використовувати вербальні й невербальні засоби, які відображають комунікативні наміри, та отримувати результати комунікативної взаємодії у формі зворотного зв'язку [4, 50].

О. П. Демиденко вважає, що процес навчання іноземної мови має неминуче перерости у процес навчання іншомовної культури, оскільки лише за таких умов можливе формування іншомовної комунікативної компетентності.

Конкретні цілі навчання стандартів повсякденної комунікативної поведінки дослідник пропонує формулювати наступним чином: виховання у

студентів толерантного ставлення до особливостей світогляду представників іншої культури; навчання студентів уникати «комунікативних пасток» та зведення до мінімуму симптомів «культурного шоку» в майбутньому; усунення можливих помилок у процесі спілкування з представниками іншої культури, визначення методів виходу з культурно-конфліктних ситуацій; виховання у студентів здібностей розпізнавати й адекватно реагувати на невербальні культурно обумовлені складові комунікації [1, 48–50].

На думку Ю. О. Семенчук, «...ефективним засобом стимулювання студентів у навчальній діяльності до використання іноземних мов у ситуаціях міжкультурного спілкування є організація та проведення презентацій». У свою чергу, дане комунікативне вміння має складну структуру, що представлена низкою складових: вміння ефективно аналізувати склад аудиторії, з метою встановлення в подальшому міжособистісного контакту і привернення уваги аудиторії до висунутої ідеї або запропонованого продукту, що презентується; вміння правильно організувати матеріал дослідження або проекту, щоб у відведений час логічно, послідовно та в доступному вигляді донести свої основні ідеї до слухачів; уміння переконливо викласти основний матеріал, що досліджувався, був отриманий у результаті дослідження, або продемонструвати результати спільно отриманого продукту навчальної діяльності; вміння робити висновки, узагальнення, порівняння – з метою переконання слухачів, здійснити доцільний вплив на прийняття слухачами позитивного рішення, створити передумови й певне психологічне підґрунтя для подальшого сприятливого розвитку подій; уміння оперувати фактологічним матеріалом свого дослідження, щоб правильно, адекватно і своєчасно реагувати на вербальну й невербальну поведінку слухачів; вміння відповідати на запитання, що можна передбачати, та такі, що виникають спонтанно [8, 3–36].

С. В. Роман зазначає, що «...широкі можливості для набуття студентами певного мінімуму професійно значущих знань, умінь і навичок, необхідних для формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції, а також для становлення їх особистісно-професійних якостей як майбутніх учителів іноземної мови, відкриває така організація навчального процесу на практичних заняттях з іноземної мови, що передбачає її системну професіоналізацію. Мова йде, передусім, про послідовне сплановане застосування професійно-орієнтованих навчальних матеріалів і завдань на всіх етапах викладання іноземної мови в сучасному педагогічному вищому навчальному закладі» [6, 40–43].

Як зазначається у повідомленні про підсумки Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти у світлі вимог Болонського процесу», у ході роботи даної наукової конференції провідні психологи та педагоги звернули увагу громадськості на «...значний загальнокультурний, етичний та естетичний потенціал навчальних курсів гуманітарного профілю, культурологічних дисциплін, психології і педагогіки. Одночасно, організовуючи викладання цих дисциплін, слід максимально спиратися на кращі традиції вітчизняної освіти, в тому числі втілені в Болонському процесі. У той же час відмічається, що попри врахування думки студентів при виборі предметів для вивчення, доцільним є збереження традиційних нормативних дисциплін у навчальному процесі, що дають фундаментальні знання й тому є необхідними для формування світоглядної позиції сучасного спеціаліста будь-якого профілю» [5, 79].

І. Самойлюкевич, розглядаючи шляхи набуття інтеркультурного досвіду в процесі професійної підготовки вчителів іноземних мов, зазначає, що «...нагальна потреба у формуванні інтеркультурного досвіду майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки в умовах інформаційного суспільства потребує реформування мовної педагогічної освіти в Європі, зокрема, в Україні засобами гуманізації та культурознавчої соціалізації її змісту. У перспективі вважається доцільним спрямувати дослідження на вивчення особливостей реалізації інтеркультурної компетентності вчителів іноземної мови у процесі самостійної педагогічної діяльності» [7, 52].

Мета статті. Основною метою нашого дослідження є теоретичне та емпіричне з'ясування основних структурних та функціональних характеристик міжкультурної комунікації українського й іноземного студентства. Реалізація даної мети передбачає декілька основних завдань: аналіз педагогічних, філософських і психологічних передумов досліджуваного явища; розробка процедури анкетування українського та іноземного студентства; обробка й інтерпретація отриманих наукових результатів.

Виклад основного матеріалу. Нами була розроблена анкета «Іншомовна комунікація як засіб соціалізації українських студентів» за підсумками українсько-американських зустрічей, які проводились у ДВНЗ «ДДПУ» 16 березня 2013 року спільно з волонтерами «Корпусу миру».

З цього часу проводиться постійна робота з організації іншомовної комунікації української й американської молоді. Регулярність цього спілкування приводить до поступового вдосконалення мовних навичок у володінні іноземною мовою, зникає психологічний бар'єр, який

перешкоджає ефективній і активній участі студентів у комунікації, зближує ситуацію спілкування з реальним мовним середовищем.

Окрім результатів, які були досягнуті в лінгвістичному класі, дані заходи ставлять собі за мету соціалізацію студентів у багатонаціональному світовому суспільстві. Українсько-американські зустрічі, які проводилися у формі майстер-класів, диспут-клубів, лекцій-презентацій, охоплювали широке коло соціальних питань, зокрема: регіональні й культурні стереотипи, гендерна політика, сімейні стосунки та сімейні традиції, дискримінація іммігрантів у всьому світі, зокрема в США, а також мода й релігія.

Академічна, аудиторна форма спілкування змінювалася індивідуальними, парними бесідами з американцями. Досить тривалий час проведення заходу, позитивна, захоплива атмосфера, готовність обох сторін (української й американської) до спілкування дозволили включити не менше 80–90% усіх присутніх (більше 130 осіб) в активне обговорення постановлених питань, живий обмін думками. Було помічено щире бажання дізнатися про історію, культуру та звичаї країни, мову якої вивчає молодь. Порівняльний аналіз кількості присутніх, проведений з аналогічним заходом у березні 2012 року, показав ріст рівня зацікавленості студентської молоді до іншомовної комунікації. Порівняно з 2012 роком, українсько-американські зустрічі відвідало 70 студентів університету, а в березні 2013 року кількість учасників зросла до 130 осіб. Така сама позитивна тенденція в зацікавленості до іншомовної комунікації спостерігається і з американської сторони. Показником активності й готовності студентської молоді до іншомовного спілкування стала кількість питань, виступів, доповнень, аргументів, що наводилася під час проведення майстер-класу. Анкетування проводилось у групі з 30 студентів, які вже мали попередній досвід іншомовного спілкування, що був сформований у 10 чоловік, або частково сформований – у 20 чоловік. Серед тем, які виявилися цікавими для обговорення, студенти виділили зокрема такі: освіта в США; спорт; культура та традиції іншої країни; загальнолюдські цінності американців; ставлення людей в інших країнах до навколишнього середовища; кулінарія та побут американців; відношення до алкоголізму та наркоманії; популярні музика та стилі танців; інші теми соціального напрямку. Наприкінці студентам пропонувалось у вільній формі скласти звіт про основні для них моменти у спілкуванні з представниками іноземного студентства. Обробка звітів відбувалась із використанням методу семантичного аналізу.

Аналіз проведеного анкетування та обробка отриманого емпіричного матеріалу дозволила виділити наступні структурні компоненти міжкультурної

комунікації: пізнавальна складова (спілкування з іноземцями як процес пізнання іншої культури); мотиваційна складова (інтерес до представників іншої культури та її основних особливостей); емоційна складова (позитивне переживання студентами акту комунікації з іноземцями, які представляють культуру, що відрізняється від власної).

Що стосується власне механізму функціонування міжкультурної комунікації, основним є компонент пізнання, а компонент інтересу до іноземної комунікації відіграє спрямовуючу та стимулюючу роль. Компонент переживання результативності спілкування виконує функцію регулювання й контролю комунікативної активності студентства.

Висновки. У ході проведеного дослідження нами встановлено основні передумови вивчення структурно-функціональних характеристик міжкультурної комунікації та емпіричним шляхом установлено складові даного процесу. До основних структурних компонентів відносяться, зокрема, пізнавальна складова (спілкування з іноземцями як процес пізнання іншої культури); мотиваційна складова (інтерес до представників іншої культури та її основних особливостей); емоційна складова (позитивне переживання студентами акту комунікації з іноземцями, які представляють культуру, що відрізняється від власної). З'ясування даного механізму відкриває широкі можливості для подальших наукових пошуків у напрямі вдосконалення процесу міжкультурної комунікації українського й іноземного студентства та побудови науково обґрунтованого соціально-педагогічного розвивального впливу на студентство у процесі навчальної та виховної діяльності в умовах сучасного українського вишу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демиденко О. П. Навчання студентів вищих навчальних закладів економічного профілю стандартів комунікативної поведінки у США / О. П. Демиденко // Іноземні мови. – 2008. – № 4. – С. 48–54.
2. Іванова К. А. Соціологічні аспекти міжкультурної комунікації в українському вузі : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.06 «Соціологія культури, науки та освіти» / К. С. Іванова. – Харків, 2002. – С. 17.
3. Козак А. В. Формування готовності майбутніх фахівців у сфері міжнародних відносин до міжкультурної комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Козак. – Луцьк, 2011. – С. 243.
4. Писанко М. Л. Модель організації навчання студентів мовних спеціальностей стандартів англомовної комунікативної поведінки / М. Л. Писанко // Іноземні мови. – 2007. – № 4. – С. 48–54.
5. Повідомлення про підсумки Міжнародної наукової конференції [«Актуальні проблеми сучасної освіти у світлі вимог Болонського процесу»] // Практична психологія і соціальна робота. – 2010. – № 2. – С. 79–80.

6. Роман С. В. Професійно-орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсу практики усного та писемного мовлення / С. В. Роман // Іноземні мови. – 2012. – № 2. – С. 39–45.

7. Самойлюкевич І. Назустріч інформаційному суспільству / І. Самойлюкевич // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 4. – С. 51–54.

8. Семенчук Ю. О. Розвиток умінь міжкультурного спілкування у майбутніх економістів / Ю. О. Семенчук // Іноземні мови. – 2011. – № 3. – С. 32–38.

9. Царькова В. Б. Диалог культур: путь от идеи до практики / В. Б. Царькова // Копелевские чтения, 1999. – Россия и Германия : диалог культур. – Липецк, 2000. – С. 30–35.

10. Юдіна О. В. Вимоги до системи вправ для навчання студентів-менеджерів міжкультурного спілкування німецькою мовою / О. В. Юдіна // Іноземні мови. – 2008. – № 3. – С. 30–37.

РЕЗЮМЕ

Е. В. Ябурова. Структурно-функциональные характеристики межкультурной коммуникации украинских и иностранных студентов.

Исследование посвящено актуальной проблеме изучения структурных и функциональных характеристик межкультурной коммуникации украинских и иностранных студентов в процессе учебной деятельности. Анализируются педагогические, философские и психологические основы исследуемого явления, разрабатывается структура и процедура анкетирования украинского и иностранного студенчества. К основным компонентам межкультурной коммуникации украинских и иностранных студентов относятся: познавательная составляющая (общение, как процесс познания другой культуры); мотивационная составляющая (интерес к другой культуре и её основным особенностям); эмоциональная составляющая (позитивное переживание студентами коммуникации с иностранцами, представляющими культуру, которая отличается от родной).

Ключевые слова: культура, коммуникация, личность, студент, общение, язык, структура, механизм, взаимодействие, учебная деятельность.

SUMMARY

O. Yaburova. Structural and functional characteristics of Ukrainian and foreign students' intercultural communication.

The research is devoted to the actual problem of studying structural and functional characteristics of Ukrainian and foreign students' intercultural communication in the process of their studying activity. Pedagogical, philosophical and psychological aspects of the phenomenon under consideration are analyzed, the structure and the procedure of surveying Ukrainian and foreign students is defined. The author developed a questionnaire «Foreign language communication as a means of socialization of Ukrainian students» based on the results of the Ukrainian-American meetings.

In the process of analyzing actual researches on the topic under consideration intercultural communication is regarded as a complex, integrated, professional and personal feature of a student, readiness to cooperation between the participants of communication, respect and trust to the partners, free express and exchange of thoughts, the right to make decisions for both sides of communication. It is also pointed out that this communicative skill has a complex structure represented by the following consistent parts: ability to analyze the audience effectively, drawing the audience attention to the given idea, organizing the material of the research or project in a correct way, presenting the ideas to the audience effectively and efficiently, reacting adequately and timely to the verbal and non-verbal behavior of the audience and many others.

According to the research done in the article the main components of Ukrainian and foreign students' intercultural communication include knowledgeable consistent part (communication as a process of knowing another culture); motivated consistent part (interest to another culture and its main peculiarities); emotional consistent part (positive experience of communication with foreign cultures, presenting the culture different from the native one).

The clarification of the mechanism opens wide opportunities for further research in the area of improving the process of intercultural communication of Ukrainian and foreign students and build evidence-based social-pedagogical developmental impact on the students in the educational process and educational activity in conditions of modern Ukrainian university.

Key words: *culture, communication, personality, student, language, structure, mechanism, intercommunication, studying activity.*